

Pismo iz Moskve.

K stoletnici Homjakova.

(Konec.)

tej družbi, sredi vročih debat mladih učencev nemške filozofije je izdelal Ivan Kirjejevskij svoj svetovni nazor ter položil temelj slavjanofilstvu. V njem je zavzel v imenu ruskega naroda „rusko“ stališče „k poslednji besedi nemške filozofije“. Rusija se je približala k Evropi in si postavila vprašanje: kaj je Evropa. Odgovor se je glasil: visoka stavba na formalističnih tleh klasicizma. Suha logika in razsodek je v Evropi celo religija, kar enako potrjujejo razdelitev cerkev pod papežem Nikolajem I., Lutrova reformacija in Straussovo protikršćanstvo. Oster nož analize je krojil zapadno kulturo tako dolgo, da se je v zadnjem času razgalil s svojim hladnim rezilom. Splošno razočarovanje se je polastilo zapada. Schelling že priznava enostranost logične misli. Ž njim na čelu stremijo duhovi k neposrednjemu razumevanju življenja, k popolnitvi logike s čuvstvom, k veri. A zanje je vera večno izgubljena. Morali bi si ustvariti novo religijo, stara je kakor kulisna dekoracija v primeri s narodo. Da se Rusija razločuje od Evrope, Kirjejevskij odločno priznava. Glavno razliko vidi v tem, da Rusija ni vzrasla na antični kulturni dediščini. Kako more stopiti Rusija v strujo kulture? Prisvojiti si ves tok evropske prosvete ne gre, pač pa se more poslužiti rezultata, njene poslednje faze. Tu je bil Kirjejevskij še zapadnik in je odločno zavrnil one svoje tovariše, ki so Schellinga razumeli s teleološkega stališča, po katerem je bodočnost naroda že zapisana v njegovi preteklosti: „Iskati nacionalno se pravi pri nas iskati neizobraženo“. Toda ko si je pozneje začel ogledovati poslednjo fazo evropske kulture, mogel je kot schellingijanec razumeti pod njo samo „zadnjo besedo nemške filozofije“ — schellingizem. Zahtevo svojega učitelja glede čuvstva, polnega življenja in žive vere, pa je kakor nalašč našel uresničeno v svojem narodu. K temu je pristavil še teorijo iste nemške filozofije o prehajanju svetovno-historične misije od naroda k narodu in slavjanofilstvo je bilo gotovo. A gotova je bila tudi razdelitev mladih ruskih mislecev, ki so se razhajali čimdalje bolj, padajoč tu kakor tam v skrajnosti in pretiravanja. Tu br. Kirjejevskaja, Homjakov, br. Aksakova,

Samarov . . . tam Stankevič, Granovskij, Belinskij . . . Hercen je kot najširši um dolgo stal nad strankami, opazoval jih in v svojem dnevniku genijalno beležil svoja opazovanja. Ognjeviti Belinskij se je preselil v Peterburg, kjer je dal bledemu časopisu barvo ter se ves oddal „fanatični ljubezni do svobode in nezavisne človeške osebnosti“. Ko je leta 1842. izvedel, da je njegov vrstnik Bakunin v Berlinu vstopil v skrajno levo hegeljanstva (Feuerbach, Strauss . . .), je pisal Botkinu, da ga veseli, da je Bakunin spoznal „ničevega, pri življenju umrlega romantika Schellinga“. In l. 1844. je pisal Hercenu o slavjanofilih: „Jaz sem žid po prirodi in s filistejci pri eni mizi sedeti ne morem . . .“ K tem vrsticam je Hercen pristavil: „Tudi meni postajajo zoprni celo oni, ki stoje nad navadnostjo. Na primer ta lajik, štiridesetletni dečak Homjakov, ki se je smejal celo svoje življenje in lovil absurdno prikazen ruskobizantijske cerkve, ki naj postane svetovna, ponavljajoč eno in isto in razpravljajoč gigantske svoje zmožnosti, Aksakov, ki ga je Moskva z uma spravila . . . celo Kirjejevskij je čuden pri vsej svoji plemenitosti“.

Ivan Kirjejevskij je dal slavjanofilstvu samo splošno duhovno fiziognomijo. V podrobnosti so ta nazor razširili in dodelali drugi slavjanofili. Vsi so se strinjali v načelu o nepotrebnosti zapadne kulture za ruski narod, ki si more izdelati svojo, v negaciji prizadevanj Katerine in reform Petra (Kirjejevskij je sprva poudarjal samo njih vnani značaj). Sledeč za „idejo“ ruskega naroda, so še nekateri posvetili ruski zgodovini, drugi ruski religiji. Med tem ko so prvi prihajali do absolutnega ruskega samodržavja kot pristno ruske ideje (Kirjejevskij je še dejal, da je samodržavje ustvarila potreba fizičnega odpora fizične tatarske sile, torej ne ruski duh), so drugi proglašali za edino rešilno idejo vsega človeštva — pravoslavje.¹⁾

Poslednje delo je malone v vsem svojem obsegu pripadlo Alekséju Stepánoviču Homjakóvu.

✱

Homjakóv je bil pravi prebivalec Moskve, „stolice društvenega mnenja“, zbirateljice Rusije, pravi sin temne ruske kolektivnosti, pristaš počasno, a elementarno delujoče sile, ki se v njej osebnost

¹⁾ V dokaz, kako se more raziti v rezultatih tako brezkonkretno, ideološko modrovanje, naj samo omenim drugega nadarjenega misleca te dobe, dihaljočega isti filozofski zrak, Čaadajeva. Njemu je edina „ideja“, ki bi mogla zediniti vse človeštvo — katolicizem. In Rusi morejo vstopiti v kulturo samo z vstopom v katoliško cerkev!

gubi, izenačuje. On se je vse svoje življenje trudil dokazati, „kako pogubno je večno modrovanje posameznih osebnosti, ponosnih na svojo drobno prosveto, v primeri z društvenim življenjem narodov“ (Pismo ob Angliji I. 138). Vest posameznikova je Homjakovu nična, on ceni skupinsko vest in jo jemlje za merilo v etiki in sociologiji. Kodificirana pa je skupinska, ljudska vest v narodni religiji, v kateri je zato „obseženo vse bistvo in ves zmisel sedanjih in prihodnjih vprašanj življenja“ (iz pisma Samarinu l. 1845.). Izmed krščanskih profesij je pravoslavje najčistejši izraz skupinskega človeškega čuvstva. Zapadna veroizpovedanja so se skalila, ko so sprejela vase aristotelske elemente racionalizma. Njih usoda z raznimi reformacijami in protireformacijami tega racionalnega elementa s čuvstvom in vero. Zakaj vera ne more trpeti v sebi racionalizma. Ko se je torej Homjakov boril zoper katolicizem in protestantstvo, se je s stališča „ene cerkve“ boril z racionalizmom v obeh zapadnih konfesijah. S tega stališča je proglašal, da je vprašanje pravoslavne Rusije „v vsakem oziru in brez dvoma edino resnično vsesvetovno vprašanje našega časa“. Pravoslavje je bilo torej Homjakovu ona „ideja“ ruskega naroda, ki bo ž njo nastopil vodstvo kulture.¹⁾ Zveza z romantiko se vidi povsod razločno. Že njegovi izrazi govore dovolj glasno: „vseobča logika duše“ mesto „logike uma“, zlasti pa sposobnost in poklicanost lastnega naroda nad vsemi ostalimi! Kakor češki romantik, ki je ponaredil, hoteč dokazati svetu davno sposobnost svojega naroda, Kraljedvorski rokopis, tako je Homjakov, osebni prijatelj Hankov, dolgo let kazal svojo razpravo „Cerkev je ena“ za starinski rokopis, ki ga je baje našel. — Druga njegova markantna črta je črta učenca nemške „idejne“ filozofije. V praktičnost se Homjakov nikdar ne spušča. Leta 1849. piše Samarinu: „Glavna stvar pri nas ni uvajati in predlagati naravnost in praktično potrebno, nam je treba probujati, pojasnjevati in uvajati norme, soglasne z resnico in pravim krščanstvom“. Glede na to, da je „delovanje vlad prevesno praktično, izpremenljivo in podvrženo slučajem“, je odklanjal vsako vmešavanje v politiko. Grofici Bludovi je pisal leta 1848.: „Politična vprašanja nimajo zame nikakega interesa“. Kakor za Homjakova tako tudi za druge slavjanofile. In vendar jih je ruska vlada srepo gledala in preganjala: njih še niso cenzurirali tam, kjer so izhajali, ampak v Peterburgu, poleg tega se je vsem slavjanofilom zapovedovalo, briti brade! Najbrž

¹⁾ Namesto „ruski narod“ je pozneje stavil „Slovanstvo“, seveda le pravoslavno. Njemu „more Slovan biti Slovan samo v pravoslavju“.

ni bilo ruski birokraciji po volji, da so slavjanofili budili misel sploh ali, kakor je rekel Homjakov Košeljevu, „z betom razbijali skorjo ruske umstvene lenobe in brezmiselnosti“. Ker sicer je bila njih abstraktna državljanska doktrina tako krotka, da bi si nobena vlada ne mogla želeli boljše. „Dolžnost je edini vir prava“ je učil Homjakov in pisal Srbom: „Sebeljubje govori o pravicah, bratoljubje o dolžnostih“. A po svojih zgodovinskih študijah je prihajal do zaključka, da je „Rusija taka zemlja, ki ne bo nikoli sprejela tako imenovanih meščanskih naprav“ (konstitucije). „Rusija ne veruje in ne bo nikoli verovala v modrost človeških premislekov in ukazov, ona veruje višjim načelom, ona veruje človeku“ (carju) „in njegovi vesti“ (skupinski vesti, čije višji organ je car!). — Kakor posvetna tako je tudi duhovska oblast preganjala Homjakova za preglasno naglašanje bistva, duha religije in rahlo odklanjanje ceremonij. Nazvala ga je „krivoverca“. In vendar ga ni bilo na Ruskem vernika, ki bi bil bolj živ in v cerkvi nego Homjakov: ta upokojeni ritmojster je vestno izpolnjeval vse mnogobrojne ruske poste doma in za mejo. Hodil je v cerkev, čital, študiral vse, kar je proizvajala znanost, in proti vsem njenim rezultatom zavzemal, utrjeval in branil svoje pravoslavno prepričanje. Rezultat tega napetega umstvenega dela je bil neobičajen,¹⁾ njegov um izbistren in dialektično ter polemično izvežban. Od rane mladosti do poslednjih dni je Homjakov krčevito branil svojo pravoslavno vero, svojih nazorov ni nikdar izpreminjal. Bil je z velikim ruskim življenjem obsežen, konservativen in počasen, držeč se vedno v bližini svojega ponižanega naroda. Zaklenil se je vase in v narod. A neredko mu je bilo bridko. Kakor vsem takim ljudem je bilo tudi njemu poslednje in najuspešnejše obrambno sredstvo — smeh. On se je smejal celo takrat, ko ga je vlada preganjala. Vprašan, zakaj se smeje, se je sklical na onega avstrijskega vojaka — Slovaka, ki so ga topli s šibami, ker je izstopil iz vrste, on pa se je hohotal pod udarci. Ko so se naposled utrudili, so ga vprašali, zakaj se smeje. „Kako bi se ne!“ se je glasil odgovor. „Iz vrste nisem izstopil jaz, ampak moj sosed.“ — In tako je hodil Homjakov sredi

¹⁾ „Homjakov brani pravoslavje in pošilja na londonsko razstavo parni stroj, ki ga je sam iznašel; Homjakov pobija Hegelovo stavbo vsemira iz Sein in Nichtsein, dokazuje materialistom nezmišelnost samorodnega bitja in v istem času naroča neko novo puško svoje iznajdbe (H. je s pištolo v petih strelah trikrat zadel rubelj na 50 korakov), Homjakov razvija misel o svojeobrazni bodočnosti Slovanstva in Rusije posebe in dovršuje svojo novo iznajdbo, kako lečiti kolero, Homjakov je bogoslovec, mehanik, filozof, inženir, filolog, zdravnik“ (prim. Samarin v soč. Homjakova II, X).

ljudi s svojim izvežbanim umom, ki so ga celo prijatelji včasih dolžili sofistike — „smejoč se ljudem in jokajoč zase“. Kajti tudi temu tako discipliniranemu človeku ni prizanašala moderna skepsa. Takrat je grajal obrede in govoril za svobodo osebnosti: „Nikogar na zemlji si ne jemlji za sodnika razen sebe, tudi svetnika ne!“ A skoro nato se je zopet pogrezal v ogromni živelj svojega naroda in skušal samo to čutiti, samo to želeti, verovati, upati in ljubiti kakor narod njegov. Sebe je daroval narodu . . .

* * *

Slavjanofilstvo že dolgo ne živi več, pač pa je še vedno živ njegov klic po prebuji duha in misli. Živel je v šestdesetih letih v prosvetnih pozitivistih, v sedemdesetih v subjektivistnih narodnikih, v devetdesetih v marksistih in živi v sodobnih novoidealistih. Pred neukim narodom se nihče več ne klanja, pač pa se nadaljuje od slavjanofilov započeto proučevanje naroda, ne v znamenju nacionalnega hvalisanja, ampak v svrhu najhitrejše in najudobnejše razprostranitve vseobče kulture. Nazaj v cerkev hite tudi dandanes plašni, upehani in trudni. A tudi mož, stoječ sam in v svobodi, se povzdiguje nad materijo, išoč Boga, seveda danes ne več v skupinski vesti, ampak na sledovih svoje lastne misli, tam v višinah, kjer ta nebeška hčerka omaga in se tako blagodejno čuti bližina in diha božanstva . . .

V Moskvi, dne 11. aprila 1904.

Dr. Ivan Prijatelj.

Tujka.

Kako si krasno, dekle tuje, vse mesto gleda za teboj; kako oči so tvoje lepe, kako je lep obrazek tvoj! A ulice so ti neznane, neznane so ti hiše té, neznano mesto ti je naše, neznani v njem so ti ljudje.	Neznano vse ti je — seveda . . . Dovoli, da te vodim jaz! Kaj? Ni ti všeč? Zakaj obračaš od mene krasni svoj obraz? No, kdo zato bi ti zameril — navade svoje pač imaš, in tujka ti si v našem mestu — šeg naših lepih ne poznaš . . .
--	--

B. Baebler.

